

SEDAĐ BEŠLIJA, HERCEGOVAČKI KADILUCI U 17. STOLJEĆU

**UNIVERZITET U SARAJEVU-INSTITUT ZA HISTORIJU,
SARAJEVO, 2025, 237 STR.**

Još od 1288. godine kada je imenovan prvi sudija (*kadija*), Osmanska država je pravu i pravnim institucijama pridavala značajnu pažnju. Šerijatsko pravo, *kanuni* i običaji bili su temelji pravosudnog sistema. Radi boljeg i efikasnijeg djelovanja, osmanski sultani su kontinuirano unapređivali organizaciju suda i kadiluka. U pravilu, tek kada bi Osmanlije na određenom prostoru uspostavile sudsko-administrativnu jedinicu (kadiluk), on bi se mogao smatrati osmanskim teritorijom u punom smislu.

Kadije, kao nosioci sudske vlasti, morali su biti najvećeg moralnog integriteta i svestrano obrazovane ličnosti. Svi su prolazili sistem *mulazimeta*, glavnog segmenta osmanskog obrazovnog i pravnog sistema. Prije nego bi bio imenovan na položaj, kadija je morao proći pripravništvo (stažiranje) i napredovanja u službi. Ličnosti koje su obavljale sudske poslove bile su ograničene da u jednom kadiluku obavljaju dužnost samo određeno vrijeme kako ne bi došle pod utjecaj pojedinca ili sredine u kojoj borave. Svaki kadija imao je svoj bilježnik, poznatiji pod imenom *sidžil* - sudski protokol, koji je bio pohranjen u sudu. U njemu su bilježeni svi akti i presude. I osmanskim nemuslimanskim podanicima takođe su sudile kadije. Međutim, u nekim pitanjima sudske sporove rješavale su i njihove vjerske institucije, ali je sve to moralo biti u skladu sa osmanskim zakonskim propisima.

Kadija je plaćan prema kadijskom rangu kome je pripadao, a u 17. stoljeću bilo ih je devet. Umjesto iz državne kase, plaću je dobivao od taksi i daća koje je naplaćivao od parničara pri obavljanju posla iz svoje nadležnosti. Sud je imao više službenika sa različitim zaduženjima. Broj uposlenika ovisio je od veličine i značaja kadiluka. Prvi od uposlenika bio je *naib*, kadijin pomoćnik i zamjenik.

O svemu tome više informacija imamo u knjizi dr. Sedada Bešlije *Hercegovački kadiluci u 17. stoljeću*. Pisana je tematski i hronološki. U *Uvodu* autor

navodi da je rukopis dio doktorske disertacije koju je odbranio na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 2015. godine. Posebno naglašava da je ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i na širim južnoslavenskim prostorima o osmanskome sudstvu u 17. stoljeću nedovoljno pisano. Jedino se po tom pitanju po broju ističu radovi Hivzije Hasandedića i dr. Hazima Šabanovića. Pri njihovom nastanku ključni izvori bili su sačuvani sidžili. Autor također konstatira da za pojedine kadiluke Hercegovačkog sandžaka u 17. stoljeću u arhivima nije pronašao dovoljno arhivske građe, što onemogućava potpunije sagledavanje teme. Donekle, tu prazninu upotunio je objavljenim izvorima i literaturom.

Poglavlje knjige *Kadija i kadiluk u osmanskoj državi s posebnim osvrtom na 17. stoljeće* upozna je nas o nastanku i razvoju sudske organizacije Osmanske države od 14. do 19. stoljeća. Posebna vrijednost je navođenje ličnosti koje su bile nosioci sudske vlasti. Prvi imenovani na položaj osmanskog kadije bio je Dursun Fakih 1288. godine. Tokom višestoljetne osmanske vlasti koja se prostirala na dijelove azijskog, evropskog i afričkog kontinenta pravdu su dijelili anadolski, rumelijski i jedno vrijeme misirski kadiaskeri. Njihova obaveza je bila da provode pravo i pravdu i budu što objektivniji i efikasniji u donošenju presuda. Kadiju su kao nosioca pravosuđa imenovali sultani, kadiaskeri i šej-ul islam. U donošenju sudskih odluka kadije su bile nezavisne. Njihove odluke su bile javne i obavezujuće.

Da bi sudska vlast bila što uspješnija, kadije su morale biti višestruko obrazovane ličnosti. U spomenutom dijelu knjige autor pregledno piše i nudi puno činjenica o sistemu imenovanja i dužnosti osmanskog kadije. Također, navodi da je na teritoriji Rumelije u 17. stoljeću bilo 450 kadiluka. Kako je vrijeme proticalo dolazilo je do određenih sudskih devijacija. Zbog toga je Država morala intervenisati. Tokom 17. stoljeća najveća sudska reforma bila je u vrijeme sultana Murata IV 1636. i sultana Mehmeda IV 1658. godine. Posebno je u ovom dijelu monografije interesantna informacija o imenovanju i razrješenju kadija. U Rumelijskom ejaletu najviše kadija primalo je dnevnu platu u visini 150 akči. U daljim podnaslovima: *Pravni korpus kadije, Pomoćnici kadija i kadiluk* dr. Sedad Bešlija navodi najvažnije podatke za poznavanje osmanskog suda i sudskog sistema.

Naredno poglavlje *Centralni hercegovački kadiluci u 17. stoljeću* hronološki i pregledno posvećeno je upravnoj i sudskoj organizaciji Hercegovačkog sandžaka u 17. stoljeću. Autor navodi deset kadiluka kao četiri koncentrična hercegovačka središta kojeg su činili: Tašlidža (Pljevlja), Foča, Novi, Ljubinja, Gabela (Neretva), Imotski, Blagaj, Mostar, Nevesinje i Cernica. Za svaki od navedenih kadiluka

donosi informacije kada su osnovani, imena kadija za navedene kadiluke iz 17. stoljeća, visinu njihovih primanja u akčama, te osnovne podatke o urbanim sredinama gdje su boravili i sve što se odnosi na kadiluke iz toga vremena. Interesantne i korisne informacije su novi izvorni podaci za pojedine kadiluke koje dopunjuju ili koriguju dosadašnje poznavanje sudske organizacije i odluka koje su kadije donosile za sporne predmete. Više je takvih primjera.

Tek nakon datih informacija za navedenih većih deset kadiluka, autor piše i o drugim preostalim kadilucima Hercegovačkog sandžaka. O tome saznajemo u posebnom poglavlju *Ostali hercegovački kadiluci u 17. stoljeću*. Na ovom mjestu navodi kadiluke: Prijepolje, Čajniče, Belgraddžik (Konjic), Stolac, Ljubuški i Duvno. Sa njima je Hercegovački sandžak u 17. stoljeću imao ukupno 16 kadiluka. Kao i na drugim upravno-sudskim prostorima i u Hercegovačkom sandžaku toga vremena su se pojedini kadiluci iz praktičnih razloga i efikasnije sudske vlasti povremeno međusobno spajali. Takve promjene autor je precizno navodio, kao i vrijeme kada se to dešavalo. Za poznavanje historije Bosne i Hercegovine u osmanskom periodu i za što potpunije poznavanje osmanskog sudstva u Hercegovačkom sandžaku, posebno je važno da se na stranicama ove knjige navodi i preko 600 imena hercegovačkih kadija iz 17. stoljeća. Osim o njima, autor piše i o najznačajnijim ličnostima toga vremena. Među njima su pored ostalih: Ćor Jusuf-beg, Džam-beg Begović, poznata ličnost iz pjesme *Hasanaginica* Hasan-aga Arapović, fra Patar Kumbat, Ibrahim-paša Počiteljac, Mustafa Ejubović – šejh Jujo, Osman-paša Kazanac, veliki vezir Sulejman-paša Murvetović, Mustafa-beg Šahović, Bajo Pivljanin, Stojan Janković, Ilija Smiljanić, te mnogi drugi. Na kraju knjige su: *Zaključak* na engleskom (*Conclusion*) i turskom jeziku (*Sonuç*), *Izvori i literatura*, *Registar ličnih imena*, *Registar geografskih pojmova*, te biografija autora.

Vrijednost ove historijske monografije je što je pisana na osnovu neobjavljenih i objavljenih izvora osmanske, bosanske i druge provenijencije, te brojne stručne literature. Gledajući u cjelini ova historijska monografija predstavlja naučni pomak ka boljem poznavanju osmanskog sudstva u Hercegovačkom sandžaku. Uz to, ona donosi brojne historijske podatke iz 17. stoljeća koji su do sada bili nepoznati ili samo površno poznati.